

Atıf Şekli: Köktemir, Fatih. (2021, Nisan 16). “Çevirmenlerin Koruyucu Azizi: Hieronymus”, *Sosyal Bilimler*, Link: <https://www.sosyalbilimler.org/cevirmen-aziz-hieronymus>

Çevirmenlerin Koruyucu Azizi: Hieronymus

Fatih Köktemir

Hristiyanlığın erken dönemi, meydana getirdiği büyük dinsel, toplumsal ve siyasal değişimlerin dışında genellikle tarih yazımında fazla ilgi çekmeyen bir olgu olan çevirinin de hem pratik hem de kuramsal olarak modern anlamda şekillendiği bir dönemdir. Bu dönemde antik Roma’dan beri hızla gelişmekte olan çeviri olgusu, dil bağlamı bakımından Latince-Yunanca ikiliğinin sınırlarının dışına çıkmış, “seküler” metinlerin dışında “kutsal” sayılan ve dinsel değer taşıyan metinlerin farklı dil ve kültürlerle aktarımında birçok yeni tabuyla tanışmış ve daha sonraki yüzyıllar boyunca Batı’da çeviri anlayışını tamamen değiştirecek birçok mesele ilk kez bu dönemde çeviri pratiği ve kuramlarında ortaya çıkmıştır. Kilise babalarının Kutsal Kitabı ve “Tanrı kelâmını” yorumlama ve farklı dillere aktarma konusunda bu dönemde ortaya koydukları düşünceler, çok yakın zamana kadar Batı’da çeviri pratiğinin en önemli kaynağını oluşturmaktaydı. Bu kilise babaları arasında çeviri konusunda en çok öne çıkan isim kuşkusuz Hieronymus’tur (d. 347? – ö. 420). Kutsal Kitabı Latinceye çeviren Hieronymus, gerek ortaya koyduğu bu eser ile gerekse diğer yazılarında çeviri üzerine öne sürdüğü fikirler ile Batı dünyasının en meşhur çevirmenidir (Delisle ve Woodsworth, 2012: s. 161). Bu yazıda da Hieronymus bir çevirmen ve çeviri kuramcısı olarak ele alınacaktır ve kendisinin bir çevirmen olarak portresi oluşturulmaya çalışılırken şu noktalar üzerinde durulacaktır:

- I. Bir çevirmen olarak etkilendiği kişiler ve takip ettiği gelenek
- II. Kutsal Kitap çevirisi, dinsel ve dinsel olmayan metinlerde çeviri stratejisi ve kuramı
- III. Bıraktığı miras, etkilediği figürler ve bir meşruiyet kaynağı hâline gelmesi

Hieronymus, gençlik yıllarında Cicero gibi antik dönem yazarlarının eserlerini okuyarak hem düşünce yapısını hem de dile hâkimiyetini geliştirmiştir (Delisle ve Woodsworth, 2012: s. 162). Kendisini oldukça iyi eğiten Hieronymus, dönemin Papası Birinci Damasus tarafından himaye altına alınmış ve çalışmaları desteklenmiştir. Bu dönemde Latince,

Yunanca ve İbranice dillerine hâkim, klasik eserleri iyi bilen ve teolojik konularda da bilgili bir entelektüel hâline gelen Hieronymus, himayesi altında olduğu Papanın ölümünden sonra Kudüs'ün güneyindeki Betlehem'e (Beytüllahim) yerleşmiş ve bir tür "manevi inzivaya" çekilmiştir (Delisle ve Woodsworth, 2012: s. 162). Burada kaldığı sürede Hieronymus, Eski Ahit'i ilk kez İbraniceden Latinceye çevirmeye başlar. O güne kadar Batı Kiliselerinde Hristiyanların okudukları Latince Eski Ahit, Yunancadan çevrilmiş bir metindi. Hieronymus'un İbranice orijinal metne dönmesinin ne kadar etkili bir eylem olduğunu anlamak için, Yunanca metnin hikayesinden de kısaca bahsetmek gerekir: Septuaginta (Latince "70" demektir) olarak bilinen Yunanca Eski Ahit metni, MÖ. 3. veya 2. yüzyıllarda İbraniceden Yunancaya çevrilmiştir. İnanişe göre, bu çeviri için 72 kişi farklı odalarda aynı anda çalışmış ve bu süreçte birbirleriyle ve dış dünyayla hiçbir şekilde irtibata geçmemişlerdir; çevirmenlerin hepsi de çevirilerini bitirdiklerinde, kelimesi kelimesine aynı metinleri ürettiklerini görmüşlerdir ve bu sebeple burada bir "ilahi müdahalenin" olduğuna inanılır (Weissbort ve Eysteinson, 2006: s. 11). Böylece ilahi ilhamın bir ürünü olarak görülen Yunanca Eski Ahit metni, Hieronymus'tan önce yapılan çevirilerde İbranice metin yerine kaynak metin olarak kullanılmıştır. Hieronymus'un bu Yunanca metni bir kenara bırakıp, Latinceye yapacağı bu çeviri için tekrar İbranice metne dönmesi, her ne kadar kendisi bunun farkında olmasa da Batı'daki çeviri geleneği için bir dönüm noktasıdır. Hieronymus, bu tercihiye yönelik yapılan ağır eleştiriler ve suçlamalara karşı geri adım atmak bir yana, Yunanca metne atfedilen bu ilahiliği açıkça reddetmiş ve bu "hikâyeti" uyduran kişinin açıkça yalancı olduğunu söylemiştir (Robinson, 2014: s. 30). Ona göre, tarihi kayıtlar bu metnin çevirmenlerinin birlikte çalıştıklarını göstermektedir; çünkü, kendi deyimiyle, peygamber olmak ile çevirmen olmak ayrı şeylerdir (Robinson, 2014: s. 30).

Hieronymus'un İbraniceden çevirme tercihiye en büyük kuşkuyla yaklaşanlardan biri de bir diğer büyük kilise babası Augustinus'tur. Kilisenin ve kilisenin faydalandığı kaynakların tek ve ortodoks olmasına büyük önem veren Augustinus, Hieronymus'a yazdığı bir mektupta onun Yunanca metinden değil de İbranice metinden Latinceye çevirmesine sitemkâr bir üslupla değinmiş ve bunun kiliseler arasında farklılıklar baş göstermesine neden olabileceğini, aynı cümlenin bile birden fazla versiyonunun ortalıkta dolaşabileceğini söylemiştir (Weissbort ve Eysteinson, 2006: s. 32-3). Bu noktada Augustinus ve Hieronymus'un çeviriye yaklaşımlarında farklı felsefi düşünce yapılarını da yansıttıkları söylenebilir. Tanrının, onun kelamının, kilisenin ve doğrunun tek olabileceğini düşünen, heterodoks düşünceleri tehlikeli ya da açıkça yanlış olarak gören Augustinus'un çeviride de Yunanca kaynağa bağlı kalınmasını tavsiye etmesi ve bundan sapıldığında hoşnutsuz olması normaldir. Hieronymus ise özellikle klasiklerin iyi bir öğrencisi olarak insan merkezli bir düşünce yapısına sahip olduğundan, çeviriye de tanrısal bir özellik atfetmekten kaçınıp, onun bir insan eseri olduğunu vurgulamış ve bir çevirmen olarak bu doğrultuda hareket etmiştir. Hieronymus'un bu yaklaşımını kendi ifadesinde de yakalamak mümkündür: Augustinus'un bu eleştirel mektubuna verdiği yanıtta Hieronymus, "Tanrının

âlimin yanında olduğunu” söylemiştir (Baker ve Saldanha, 2009: s. 497). Hieronymus ile Augustinus’un Hristiyan Batı dünyasında yüzlerce yıl sürecek iki farklı çeviri geleneğinin temelini böylece oluşturduğu söylenebilir (Bu konuyu ele alan bir makale için bkz. Robinson, 1992).

Hieronymus’un çeviriye yaklaşımı, Antik Roma’dan beri süregelen Cicerocu gelenek ile yeni oluşmakta olan Hristiyan geleneğinin bir karışımıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, Hieronymus Cicero’nun eserlerine oldukça hâkim bir klasikçidir. Bir çevirmen olarak da Cicero’nun erek dil ve kültür odaklı çeviri yaklaşımından etkilenen Hieronymus, Yunancadan Latinceye çevirdiği metinlerde “kelimesi kelimesine değil anlamı aktarmaya yönelik” (*non verbum e verbo, sed sensum exprimere de sensu*) bir çeviri yöntemini izlediğini açıkça belirtir (Robinson, 1992: s. 14; Robinson, 2014: s. 25). Bu noktada Cicero’dan etkilendiği konusunda şüphe yoktur zira kendisi bu yazısının devamında böyle bir çeviri yöntemini izlerken “arkasında Cicero’nun otoritesinin bulunduğunu” (Robinson, 2014: s. 25) söyler ve hem Cicero’nun hem de Horatius’un çeviriyle ilgili düşüncelerinden alıntılar yaparak kendisine klasik dönem yazarları üzerinden bir meşruiyet alanı oluşturur. Bununla birlikte, Tanrının kelâmı olarak kabul edilen Eski Ahit’i çevirirken de böyle bir anlam çevirisi yöntemini izlemek, Hieronymus için bile mümkün değildir. Kendisi, diğer metinlerde anlam odaklı çeviri yaptığını itiraf ederken bile elbette kendi deyimiyle “kelimelerinin dizilişinde bile bir gizem bulunan” Eski Ahit’i çevirirken bu yöntemi izlemediğini belirtir (Robinson, 2014: s. 25).

Bu noktaya kadar anlatılanlar itibarıyla, Hieronymus, etkilendiği çeviri geleneği bakımından kesinlikle bir Cicerocudur. Eski Ahit’i çevirirken bu geleneğin dışına çıksa da bu noktada aksini yapması aforoz edilmesine yol açabileceği düşünülürse, bunun kendi çeviri stratejisi içinde bir istisna olduğunu gösterir. Bu istisna dışında erek metin odaklı çeviri yöntemini açıkça desteklemiş ve uygulamıştır. Bu yöntemi de antik Romalı yazarlara dayandırmıştır, ki bu da beslendiği geleneği açıkça gösterir. Hieronymus’un Ciceroculuğu hususunda çok daha çarpıcı örnekler bulmak mümkündür. Örneğin, kendi ağzından aktarmak gerekirse, çölde inzivaya çekildiği bir dönemde gördüğü bir rüyada Hieronymus, tanrısal bir varlık tarafından “bir Hristiyan değil, Cicerocu” olmakla suçlanmıştır (Delisle ve Woodsworth, 2012: s. 162; Ackroyd ve diğerleri, 1963, s. 511-512). Hieronymus, bu Cicerocu klasik geleneği Hristiyanlıkla bir araya getirerek yalnızca Kilisenin değil, bütün bir Batı dünyasının da gelişimini büyük ölçüde etkilemiştir.

Hieronymus’un bıraktığı miras ve yüzyıllar boyunca etkilediği kişiler Batı dünyasını birçok açıdan şekillendirmiştir. İlk olarak, en önemli eseri olan Latince Kutsal Kitap çevirisi, daha sonra “Vulgata” olarak bilinegelmiş ve yüzyıllar içerisinde Kilisenin (Roma Kilisesi) başlıca kitabı hâline gelmiştir (Delisle ve Woodsworth, 2012: s. 163). Böylece Hieronymus’un kullandığı Latince gramer yapısı ve kelime tercihlerinin de yüzyıllar boyunca Latinceyi onun eserinden öğrenen birçok kişiyi doğrudan etkilediği söylenebilir. Daha spesifik olarak çevirmenler üzerindeki etkisi ele alınacaksa, Hieronymus’un önemi

daha iyi anlaşılabilir. Anlam odaklı çeviriyi, örnek aldığı Cicero'dan bile daha etkili bir şekilde savunan Hieronymus, çeviri tarihi literatüründe sıklıkla bu çeviri yönteminin başlangıç noktası olarak anlatılır. Bu yöntemin tarihsel süreç boyunca gitgide daha da ilgi çekmesi ve çevirmenler için bir tabu veya yasak olmaktan çıkması ile birlikte çağdaş çeviri ve çeviri tarihi çalışmalarında Hieronymus'a atfedilen önem de bir hayli artmış ve kendisi için "gelmiş geçmiş en önemli çevirmen" ve "çevirmenlerin koruyucu azizi" gibi tanımlamalar yapılmıştır (Delisle ve Woodsworth, 2012: s. 161). Öyle ki, günümüzde Dünya Çeviri Günü olarak kutlanan 30 Eylül günü, Hieronymus'un ölüm yıldönümü olması sebebiyle seçilmiştir.

Hieronymus'un Cicerocu gelenek ile Hristiyanlığı bir araya getiren özel bir figür olması, onu bu iki geleneğin yeniden birlikte gün yüzüne çıktığı Rönesans ve ardından Reformasyon dönemlerinde adı sıklıkla anılan ve birçok çevirmen tarafından bir meşruiyet kaynağı olarak kullanılan bir figür haline getirmiştir. Reformasyon döneminin önde gelen Kutsal Kitap çevirmenlerinden Erasmus, Luther ve Agricola (ve diğer birçokları) kendilerine yöneltilen suçlama ve eleştirilere karşı Hieronymus'u, onun çevirisini ve çeviri yöntemini örnek göstermiş ve onun argümanlarıyla kendilerini savunmuşlardır (Robinson, 2012: s. 67, 85, 99). Bu dönemde hem Reformcu hem karşı-Reformcu taraflar Hieronymus'u ve fikirlerini sahiplenmeye çalışmıştır. Böylece bu dönemde Hieronymus kültü çeviri konusunda bir meşruiyet kaynağı hâline gelmiş ve yalnızca dinsel bir figür olarak değil, entelektüel bir figür olarak da önemli bir konum kazanmıştır.

Sonuç olarak, Hieronymus, çeviride klasik gelenek ile Hristiyanlığı ilk kez bir araya getirmiş, bu hususta birçok argümanı ilk kez ortaya atmış ve ortaya koyduğu çeviri düşüncesi ve pratiği ile Batı dünyasının çeviri pratiğini ve kuramlarını etkisi altına almıştır. Çeviri konusundaki düşüncelerini ve uygulamalarını daha iyi anlayabilmek adına beslendiği gelenekleri doğru tespit etmek ve bıraktığı mirasın da Batı'da günümüze kadar ulaşan birçok farklı kuram ve yaklaşımı nasıl etkilediğini belirlemek önemlidir. Bu yazıda da bu noktalar üzerinden Hieronymus'un bir çevirmen olarak portresi çizilmeye ve okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Ackroyd, Peter R., Evans, Christopher Francis, Geoffrey William Hugo Lampe., ve Stanley Lawrence Greenslade (Eds.). (1963). *The Cambridge History of the Bible: Volume 1, From the Beginnings to Jerome (Vol. 1)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baker, Mona., ve Saldanha, Gabriela. (Eds.). (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London ve New York: Routledge.
- Delisle, Jean., ve Woodsworth, Judith. (Eds.). (2012). *Translators through History: Revised edition*. Chicago: John Benjamins Publishing.

Robinson, Douglas. (2014). *Western Translation Theory from Herodotus to Nietzsche: From Herodotus to Nietzsche*. London ve New York: Routledge.

Robinson, Douglas. (1992). "The Ascetic Foundations of Western Translatology: Jerome and Augustine". *Translation and Literature*, 1(1), 3-25. Chicago.

Weissbort, Daniel., ve Eysteinnsson, Ástradur. (Eds.). (2006). *Translation: Theory and Practice: A Historical Reader*. Oxford: Oxford University Press.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler meselelerine yoğunlaşan, gönüllülük odaklı, açık erişim, akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını, ekibimizde gönüllü olarak görev almak için sosyalbilimler.org/basvuru sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da [@sosbilorg](https://www.facebook.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.